

20
22

RAPPORT

Bevakningen av ”skjutningar”

— ■
Producerad av
Näringslivets medieinstitut

RAPPORT

Bevakningen av ”skjutningar”

01 INLEDNING	3
02 METOD	5
03 ANALYS	12
04 DISKUSSION	26
05 SLUTSATSER	34
06 REFERENSER	38

Om Näringslivets medieinstitut

Näringslivets medieinstitut (NMI) ska bidra till kvalitetshöjning i svenska nyhetsmedier genom kritisk granskning och öppen diskussion. Ämnen som NMI bevakar inkluderar saklighet, opartiskhet och pressetik.

Rapportförfattare är Hanna Dalhusen.

Inledning

Under sommaren 2021 genomled Sverige den våldsammaste perioden i modern historia. Svenska Dagbladet summerade året med skjutningarna den 28 december under rubriken “46 döda i 335 skjutningar: ‘Ganska typiskt år’”.¹ Dagen efter publiceringen sköts ytterligare en person ihjäl. Enligt polisens officiella statistik har 223 personer skjutits ihjäl och 626 personer skadats i skjutningar i Sverige under de senaste fem åren. Denna typ av våld har eskalerat under det senaste decenniet; år 2011 sköts 17 personer ihjäl² och år 2021 är 46 ihjälskjutna.

Politiken har under de senaste åren riktat stort fokus mot skjutvapenvåldet. Ämnet har debatterats flitigt, lagar på området har ändrats och Brottsförebyggande rådet har under det gångna året släppt tre rapporter som berör ämnet. En statlig utredning, som kommit att kallas Gängbrottsutredningen, lämnades till riksdagen den 24 augusti 2021 efter att regeringen begärt en utredning av hur svensk lag ska förhålla sig till det eskalerande våldet.

¹ Skogelin, Marc, 2021-12-28, “46 döda i 335 skjutningar: ‘Ganska typiskt år’”, *Svenska Dagbladet*.

² Brottsförebyggande rådet, 2021, *Konstaterade fall av dödligt våld – En granskning av anmält dödligt våld 2020*, s. 7.

Mot bakgrund av ovanstående aktualiserades frågan om journalistiken klarar uppdraget att rapportera om skjutningarna och morderna på ett allmännyttigt, faktabaserat och granskande sätt, vilket resulterade i denna studie. Den samhälleliga betydelsen av en undersökande journalistkår är svår att överdriva och uppdraget förpliktigar.

Frågor om orsakerna till och lösningarna på skjutningarna är komplexa. Det blir journalistikens roll att sortera i och filtrera de politiska utspelen, kräva svar från politiker, poliser och forskare samt förmedla en så korrekt och nyanserad bild av problematiken som möjligt till allmänheten. Journalisterna ska inte bara återge information, utan sätta den i en kontext samt göra det viktiga intressant och relevant.

Under hösten 2021 har en medial storsatsning på bevakningen av skjutningarna kunnat iakttas. Svenska Dagbladet har skrivit flertalet långa artiklar om ämnet, SVT anordnade ett extra långt Agenda-program där politiker och forskare diskuterade gängkriminaliteten ur fyra perspektiv, Studio Ett sände ett specialavsnitt om gängkriminaliteten och skjutningarna, och Lördagsintervjuns Mikael Kulle intervjuade NOA-chefen Johan Olsson "om mördarna som aldrig grips". Med andra ord har nyhetsredaktionerna prioriterat ämnet och ansett att det kräver stor bevakning.

Utifrån ämnets samhälleliga betydelse är det inte bara mediebevakningens kvantitet som är intressant, utan även dess kvalitet. I denna rapport tittar NMI närmare på hur rapporteringen kring våldet har sett ut under en månad.

Metod

Denna undersökning syftar till att genomlysa rapporteringen om ett av de största samhällsproblemen i Sverige i modern tid – skjutningarna. Syftet är att undersöka hur journalistiken beskriver skjutningarna och förhåller sig till forskning i nyhetsrapporteringen, med utgångspunkt i följande frågeställningar:

- Vilka aspekter lyfts fram i rapporteringen om skjutningarna?
- Vilka aspekter utelämnas i rapporteringen om skjutningarna?
- Hur förhåller sig medierapporteringen till Brås nyligen publicerade rapporter 2021:9 och 2021:10?
- I vilken mån har en expertkälla som BRÅ påverkat rapporteringen?

Undersökningen har begränsats till perioden mellan 25 augusti 2021 och 30 september 2021. Anledningen till detta är att Brottsförebyggande rådet presenterade sin rapport "Misstänkta för brott bland personer med inrikes respektive utrikes bakgrund" (2021:9) 25 augusti 2021 och "Narkotikamarknader – En studie av smuggling, gatuförsäljning, internethandel och köpare" (2021:10) 1 september, vilket är en relativt kort period för att släppa två rapporter. Även om dessa inte har som syfte att förklara skjutningarna så är de sammankopplade

med problematiken. Därutöver sköts 25 personer ihjäl under sommaren, vilket borde föranleda en intensiv nyhetsrapportering. Slutdatumet valdes för att begränsa mängden material till en rimlig nivå och studera material relativt nära i tid till lanseringen av Brås rapporter. Metoden som används i denna studie är en kvalitativ textanalys.

De medier som undersöks är Aktuellt, Svenska Dagbladet och Dagens Nyheter. Dessa redaktioner har valts ut för granskning eftersom de är tre av Sveriges främsta nyhetsförmedlare med väldigt stor publik, och har resurser för att bedriva kvalitativ journalistik.

Relevanta artiklar har identifierats genom sökningar i databaserna på Retriever Research (Mediearkivet)³ och All Ears.⁴ För båda sökmotorer har orden skjutning, skjutningar och Brå använts. Urvalet i Retriever begränsades till de 25 första artiklarna per publikation i perioden, i kronologisk ordning, med störst relevans. Endast nyhetsartiklar, reportage och nyhetsanalyser har ingått i underlaget för undersökningen. Ledartexter, krönikor och debattinlägg har exkluderats. Ytterligare exempel på träffar som sorterats bort är kortfattade nyhetsrapporteringar som saknar kommentarer, analyser eller en gestaltning. Fyra inslag i Aktuellt sorterades bort, två av vilka var en del av Lilla Aktuellt och två som bedömdes vara irrelevanta för undersökningen.

I ett första skede undersöks journalisters benägenhet att referera till eller rapportera om de rapporter som Brå har publicerat vilka är relaterade till skjutvapenvåldet och gängkriminaliteten. Vad som undersöks är i vilken mån rapporterna omnämnts, huruvida deras slutsatser har använts som förklaringsmodeller, samt vilka alternativa förklaringar som stod att finna i nyhetsrapporteringen men som inte var förankrade i Brås rapporter.

I ett andra skede analyseras innehållet i samma material utifrån hur de gestaltar problemet. Fyra olika gestaltningar har identifierats. Publiceringarna delas in i respektive kategori och redaktionerna hölls åtskilda för att upptäcka eventuella mönster. En artikel eller ett inslag kan tillhöra en eller flera kategorier.

Jämförelsen mellan de olika medierna blir något begränsad eftersom tv och tidningar är olika typer av medier. I tidningar är utrymmet nästintill obegränsat i och med möjligheten att publicera artiklar på nätet som inte ingår i tidningsupplagan. Utrymmet är betydligt mer begränsat i Aktuellt, där man måste förhålla sig till sändningstiden på cirka 40 minuter. Av denna anledning gör denna studie ingen jämförelse mellan hur stort utrymme de tre redaktionerna ger ämnet, utan fokus kommer ligga på hur det porträtteras.

³ Mediearkivet är ett digitalt nyhetsarkiv som samlar nyheter och artiklar från tryckta och digitala redaktionella medier.

⁴ All Ears är ett digitalt nyhetsarkiv som tillhandahåller transkriberingar av ljud- och videobaserade medier.

Hypotesen är att orsaksbeskrivningar och kunskap som presenteras i Brås rapporter sällan används som underlag eller utgångspunkt för journalister i nyhetsrapporteringen, utan att Brås rapporter värderas likvärdigt med politikernas, polisernas, socialtjänstarbetarnas och forskarnas "uppfattningar".

Gestaltningsteori

Analysen av materialet utgår från gestaltningsteori (*framing theory*). Teorin är vanligt förekommande inom medievetenskap och utgår från antagandet att journalistiska beskrivningar av verkligheten är begränsade. Detta eftersom utrymmet är för litet för att kunna vara heltäckande, vilket leder till att vissa aspekter väljs bort medan andra framhävs, mer eller mindre medvetet, av upphovspersonen.⁵ Därmed är beskrivningar av verkligheten gestaltningar. Kommunikationsforskaren Robert M. Entman skrev följande i artikeln "Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm":

*To frame is to select some aspects of a perceived reality and make them more salient in a communicating text, in such a way as to promote a particular problem definition, causal interpretation, moral evaluation, and/or treatment recommendation for the item described.*⁶

Gestaltningar handlar alltså inte bara om vilka argument som lyfts fram i rapporteringen, utan också om urvalet av källor, den fakta som presenteras och hur journalisten använder sig av värdeord.⁷

De identifierade gestaltningskategorierna i denna rapport liknar de som Theodore Sasson lyckades urskilja i sitt verk *Crime Talk: How Citizens Construct a Social Problem* (1995, Aldine de Gruyter). Sasson undersökte hur brottslighet framställdes i termer av orsaker och lösningar i massmedia och bland befolkningen i Boston. Syftet var att fastställa betydelsen av den framträdande plats som brottsligheten hade och förstå hur människor resonerade kring sociala problem i det amerikanska samhället. De kategorier som denna studie kommer utgå från är följande och förklaras mer ingående i respektive avsnitt i analysen:

- Det svenska rättssystemet – lagen och polisen som lösning
- Ojämlighet, fattigdom och diskriminering som förklaring
- Knark, kultur och konflikter som förklaring
- Konsekvenserna – en ökad oro och en sjukvård i förändring

⁵ Strömbäck, Jesper, 2000, *Makt och medier: samspelet mellan medborgarna, medierna och de politiska makthavarna*, s. 216.

⁶ Entman, Robert M., 1993, "Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm", s. 52.

⁷ Shehata, Adam, 2017, *Handbok i journalistikforskning*, s. 362.

Media och bildningsideal

Olika mediehus och redaktioner har olika syften, mål och direktiv för att bedriva sin verksamhet. De redaktioner som omfattas av denna granskning gör alla anspråk på en neutral, allsidig och välbearbetad nyhetsrapportering.

Dagens Nyheter är Sveriges största och mest lästa dagstidning. På hemsidan konstateras att tidningens avsikt är att verka "i en upplysningstradition som vill bidra till att svenskarna är ett läsande och tänkande folk".⁸ I en liknande anda sade Peter Wolodarski, strax efter att han tillträtt som chefredaktör 2013, att tidningen ska satsa mer på "agendasättande journalistik som får oss att både tänka och känna".⁹

På Svenska Dagbladets hemsida kan man läsa att verksamheten "syftar till att informera, upplysa, kritiskt granska och att driva opinion".¹⁰ När Anna Careborg tillträdde som chefredaktör och vd för tidningen 2019 framhöll hon i en intervju vikten av kvalitetsjournalistik och uttalade ett ökat behov av "riktigt bra granskande och fördjupande nyhetsarbete".¹¹

Sveriges Television, och därmed Aktuellt, har delvis andra förhållningsregler eftersom de måste ta hänsyn till sändningstillståndet. I detta tillstånd framgår det att programutbudet ska präglas av folkbildningsambitioner. De ska även "ge den allsidiga information som medborgarna behöver för att vara orienterade och ta ställning i samhälls- och kulturfrågor".¹² På SVT Plays hemsida kan man läsa att Aktuellt är programbolagets "fördjupande nyhetsprogram som ger dig analyser, debatter och längre reportage".¹³

De tre redaktionerna är några av Sveriges mest etablerade nyhetsredaktioner med störst spridning i befolkningen och som gör anspråk på ett bildningsideal.

Brottsförebyggande rådet (Brå)

Brå är en brottsförebyggande myndighet som ligger under justitiedepartementet. Dess huvudsakliga uppgifter är att understödja kunskapsutveckling inom rättsväsendet och det kriminalpolitiska området samt att främja brottsförebyggande arbete. Av förordning (2016:1201) med instruktion för Brottsförebyggande rådet framgår att myndigheten ansvarar för den officiella kriminalstatistiken samt ska bedriva forsknings-, analys- och utvecklingsarbete. Myndigheten ska även sammanställa kunskap om rättsväsendet och det brottsförebyggande arbetet för att ge regeringen, andra myndigheter och brottsförebyggande aktörer underlag för åtgärder.

8 Dagens Nyheter, 2008-02-28, "Om Dagens Nyheter", *Dagens Nyheter*.

9 Dagens Nyheter, 2013-03-21, "DN.se stärker sin ställning", *Dagens Nyheter*.

10 Svenska Dagbladet, U.Å., "Fakta om SvD", *Svenska Dagbladet*.

11 Svenska Dagbladet, 2019-10-15, "Anna Careborg ny chefredaktör på SvD", *Svenska Dagbladet*.

12 Kulturdepartementet, 2019-12-05, *Tillstånd för Sveriges Television AB att sända tv och sökbar text-tv*.

13 Sveriges Television, U.Å., "Aktuellt".

Misstänkta för brott bland personer med inrikes respektive utrikes bakgrund (2021:9)

Med utgångspunkt i vikten av en kunskapsbaserad bild av personer som misstänks för brott publicerade Brå en studie 2005 gällande brottslighet bland personer med inrikes respektive utrikes bakgrund. Den 25 augusti 2021 publicerade myndigheten en studie som undersökte om förhållandena som beskrevs i den tidigare rapporten har ändrats.

Rapporten är en beskrivande kartläggning i tre delar. Delstudie 1 undersöker hur stor andel av de personer som den sista december 2014 var minst 15 år gamla och folkbokförda i Sverige, som misstänktes för brott som begåtts under perioden 2015–2018. Delstudie 2 beskriver utvecklingen över tid av andelen misstänkta personer per år, i olika grupper med inrikes respektive utrikes bakgrund. Delstudie 3 studerar hur den totala misstänkta brottsligheten, mätt genom antalet brottsmisstankar, fördelar sig på olika grupper, respektive år, under perioden 2007–2018.¹⁴

Rapporten är omfattande och komplex, men det finns ett antal slutsatser som är värda att redogöra för inom ramen för denna rapport. Gällande dödligt våld, som även är en del av den kategori som kallas brott mot liv och hälsa, observerar myndigheten en markant ökning i andelen brottsmisstankar som registrerats på inrikesfödda med två utrikesfödda föräldrar under 2017 och 2018, det vill säga de två sista åren i den undersökta perioden.¹⁵ Överrisken¹⁶ för inrikesfödda med två utrikesfödda föräldrar att misstänkas för dödligt våld (inklusive försök till dödligt våld) är 11,2, vilket innebär att det är drygt 11 gånger så vanligt att denna grupp misstänks för brottstypen jämfört med gruppen inrikesfödda med två inrikesfödda föräldrar. Efter standardisering för ålder, kön, inkomst, utbildning och kommundyp minskar överrisken till 3,4.¹⁷

Som förklaring till ovanstående anger Brå att uppgörelser mellan kriminella nätverk i utsatta områden har blivit vanligare och att skjutvapen används mer frekvent vid dessa än tidigare.¹⁸ Samtidigt framhåller myndigheten att detta fenomen inte enbart kan härledas till förövarnas och offrens bakgrund eller att de i regel bor i utsatta områden. Brå skriver:

det finns flera länder i Europa med illegala drogmarknader och utsatta områden med höga koncentrationer av personer med minoritetsbakgrund som inte haft samma utveckling (Brå 2021b). Det är fortfarande inte klarlagt vad som lett till den avvikande utvecklingen i Sverige, men enligt tillgänglig forskning kan den sannolikt kopplas till en våldsspiral, där det skett en inflation över tid i vad som krävs i form av våld för att åstadkomma samma effekt inom den kriminella miljön.¹⁹

¹⁴ Brottsförebyggande rådet, 2021, *Misstänkta för brott bland personer med inrikes respektive utrikes bakgrund*, Rapport 2021:9, s. 6–19.

¹⁵ Ibid, s. 102.

¹⁶ Överrisk är ett begrepp som fastställer hur mycket vanligare en egenskap (i det här fallet att vara misstänkt för brott) är i en grupp jämfört med en annan.

¹⁷ Ibid, s. 116.

¹⁸ Ibid, s. 116–117.

¹⁹ Ibid, s. 117.

I rapportens slutsats- och diskussionsavsnitt redogörs för "faktorer som kan bidra till att personer med utrikes bakgrund oftare misstänks för brott".²⁰ I detta avsnitt framgår att forskningen är splittrad och att mer forskning på området behövs. När det gäller brottslighet finns flera riskfaktorer och ju fler riskfaktorer som en enskild individ uppvisar, desto större är risken att begå brott. Efter detta konstaterande följer drygt nio sidor där det redogörs för relevant forskning om psykisk ohälsa, segregering, utbildning, selektion av vilka grupper som oftare misstänks för brott, narkotikabruk, kultur och våldsamma konflikter mellan kriminella grupperingar. Avsnittet avslutas med konstaterandet att det inte finns någon enkel förklaring till överriskerna som har identifierats i studien.²¹

Narkotikamarknader – En studie av smuggling, gatuförsäljning, internethandel och köpare (2021:10)

I december 2020 gav regeringen Brå i uppdrag att kartlägga narkotikamarknaderna i syfte att "studera narkotikamarknadernas organisering och deras koppling till annan brottslighet i kriminella miljöer, samt hur rättsväsendets och samhällets motåtgärder skulle kunna stärkas".²² Uppdraget mynnade ut i rapport 2021:10, som är en kartläggning av olika narkotikamarknaders aktörer och organisationsformer. I huvudslutsatserna konstaterar Brå att kriminella organisationer i dag har en större strävan än tidigare efter att kontrollera vissa geografiska platser, vilket leder till högre konfliktnivåer.²³

Därutöver görs ett antal konstateranden i rapporten när det gäller skjutningarna. I intervjuer menar till exempel brottsaktiva och till dem närstående personer att handeln med narkotika och strävan efter pengar inte är orsaken till konflikterna och skjutningarna. Brå skriver:

Flera av de gärningspersoner som intervjuats framhåller att konflikterna egentligen inte handlar om narkotika och pengar. Det finns, enligt dem, egentligen kunder och utrymme åt alla. Istället framhålls en generell strävan efter makt och att utrymmet för att lösa tvister genom medling har minskat. De intervjuade narkotikasäljarna och distributörerna säger att våld numera används i ett tidigare skede av konflikterna, till följd av att fler ostrukturerade förortsbaserade nätverk börjat ägna sig åt narkotikasmuggling och försäljning. Vissa aktörer har dessutom begränsad kapacitet att hantera narkotika utanför det egna området. För dem blir det viktigt att "äga" området för att kunna göra affärer. Platsernas betydelse som varumärken för de kriminella nätverken kan också underblåsa konflikterna.²⁴

²⁰ Ibid, s. 109–119.

²¹ Ibid, s. 109–119.

²² Justitiedepartementet, 2019-12-06, "Regeringen ger Brå uppdrag om narkotikamarknader".

²³ Brottsförebyggande rådet, 2021, Narkotikamarknader – En studie av smuggling, gatuförsäljning, internethandel och köpare, Rapport 2021:10, s. 7–8.

²⁴ Brottsförebyggande rådet, 2021, Narkotikamarknader – En studie av smuggling, gatuförsäljning, internethandel och köpare, Rapport 2021:10, s. 12–13.

I rapporten framhålls att det finns uppgifter om konflikter mellan tio av de 87 identifierade kriminella nätverken. Under de senaste åren har det även rapporterats om våldsamma uppgörelser i konflikter mellan svenska nätverk utomlands, framför allt i Spanien.²⁵ Brå konstaterar att det finns ett geografiskt samband mellan öppen gatuförsäljning av droger och skjutvapenvåld, där de områden med mest gatuförsäljning också har störst andel skjutningar.²⁶

Studien gör även en jämförelse mellan å ena sidan dem som misstänks för narkotikaköp på Darknet och å andra sidan övriga narkotikamisstänkta, när det gäller andra brottsmisstankar. I den redovisade tabellen framgår det att 20 procent av de narkotikamisstänkta också har varit misstänkta för vapenbrott och en procent av dem har varit misstänkta för mord eller mordförsök med skjutvapen. Motsvarande siffror för Darknetköparna är sex procent respektive 0,1 procent.²⁷ Gällande säljarna (misstänkta för narkotikaöverlåtelser) har nästan tio procent varit misstänkta för mord, försök till mord eller dråp och ungefär 33 procent har varit misstänkta för vapenbrott.²⁸

Vad gäller karaktäristika för de olika marknadsplatserna, det vill säga på gatan respektive Darknet, konstaterar Brå att det finns fler skillnader än likheter mellan de två. De mest intressanta skillnaderna inom ramen för denna studie gäller kopplingen till kriminella miljöer och våld. Försäljningen på internet är sällan kopplad till kriminella miljöer eller annan kriminalitet än dopning, till skillnad från gatuförsäljningen som oftast är kopplad till kriminella nätverk, våld och grova brott som vapenbrott, mord, övergrepp i rättssak och våldsamt motstånd/hot mot tjänsteman.²⁹

Avslutningsvis föreslår Brå i huvudsak två åtgärder som bör övervägas: "polisiär närvaro och lokala analyser" samt "möjligheter att lämna narkotikamarknaderna". De framhåller särskilt vikten av avhopparverksamhet inom ramen för kommunala sociala insatsgrupper.³⁰

²⁵ Ibid, s. 61.

²⁶ Ibid, s. 71.

²⁷ Ibid, s. 143.

²⁸ Ibid, s. 75.

²⁹ Ibid, s. 148.

³⁰ Ibid, s. 159-161.

— — Analys

I detta avsnitt redovisas ett urval av publiceringar uppdelade på gestaltningsskategorier och publikation.

Det svenska rättssystemet – lagen och polisen som lösning

Under de senaste åren har brister i det svenska rättssystemet diskuterats flitigt. Både regering och opposition har presenterat förslag som ska utmyнна i ökade befogenheter för rättsväsendet och hårdare straff för dem som begår brott, det ena förslaget tuffare än det andra. Debattörer framhåller bland annat en slapphänthet från polisen och en ovilja från domstolarna att utnyttja hela straffskalan som några av anledningarna till den brottsutveckling Sverige sett under de senaste 20 åren. Huruvida höjda straff eller fler poliser hjälper mot brottslighet är omdebatterat. Mot bakgrund av detta har lag och ordning i dag en given plats i diskussionen om skjutningarna. I denna kategori ingår publiceringar om rättsväsendet och publiceringar där fler poliser, ökade resurser och/eller utökade befogenheter presenteras som lösningar på problemet med skjutningarna.

Dagens Nyheter

”Regeringen vill se utvidgad avlyssning mot gängen” (27/8)

Sofia Tanaka rapporterade å DN:svägnar om att regeringen beställde en utredning om avlyssning mot gängen, vilket framställdes i enlighet med Mikael Dambergs beskrivning av metoden som ett sätt att ”kunna avstyra nya skjutningar” och ”förhindra en våldsspiral”. Tanaka beskrev kortfattat hur lagstiftningen såg ut vid tidpunkten, vad begreppet hemliga tvångsmedel innebär, att det redan pågår en liknande utredning samt att utredningen skulle ”titta på frågor kring rättssäkerhet och integritet”. Läsaren får bilden av att om polisen bara haft fler verktyg hade skjutningarna kunnat avstyras.

“Polisen får förstärkning efter den senaste tidens skjutningar” (2/9)

Stockholmspolisen fick en tillfällig resursförstärkning från Region Väst och Nationella operativa avdelningen i början av september. Adam Svensson, krimreporter på DN, intervjuade då biträdande regionpolischef Robert Karlsson som härledde förstärkningen till de skjutningar i Järvaområdet som skett under sommaren. Vidare beskrevs konflikten som lett till våldet i korta drag. Den bild som presenteras är att våldet ska bemötas med fler poliser eftersom vi då kan få se ett slut på skjutningarna i Järvaområdet.

“Ny skjutning i Tensta – trots ökad polisnärvaro” (8/9)

I artikeln beskrev krimreportrarna Adam Svensson och Ulrika By hur en vanlig eftermiddag i Tensta plötsligt förändrades när en ung man sköt en annan ung man i närheten av simhallen. Artikeln anförde att de skjutningar som skett i området oftast har varit kopplade till kriminella nätverk; vad det innebär förklarades inte. I slutet av artikeln uttalade sig lokalpolisens områdeschef om utvecklingen och lösningar. Förebyggande arbete från låg ålder framhölls som viktigt av polisen, men även fler verktyg till polisen som gör det möjligt att låsa in kriminella efterfrågades. Områdeschefen intygade att polisen aldrig kommer att ge sig för att människor i området ska kunna känna sig trygga.

“Trots allt fler skjutningar – erfarna utredare stoppas av sparkrav” (12/9)

Journalisterna Åsa Erlandsson och Gustav Olsson rapporterade att sparkrav inom Polismyndigheten leder till att pensionerade men erfarna utredare inte används för att lösa brott. Erlandsson och Olsson gjorde gällande att trots att skjutningarna blivit fler, allt färre mord lösts och att polisen fått mer pengar så utnyttjas inte de mänskliga resurser som fanns tillgängliga. Den bild som presenteras för läsaren är att om poliser bara fått göra sitt jobb så hade problemen med skjutningarna varit mindre.

“Regeringen satsar 2,5 miljarder för att bekämpa brott” (15/9)

I mitten av september meddelade regeringen att den skulle tilldela rättsväsendet två och en halv miljard för att bekämpa brott, vilket den politiska reportern Hanna Jakobson rapporterade om. Mikael Damberg sade att “Det är omfattande investeringar mot de kriminella gängen”. Även Moderaternas och Vänsterpartiets rättspolitiska talespersoner uttalar sig om satsningen. I artikeln berättar Damberg att pengarna skulle användas bland annat till hemlig dataavläsning för att komma åt krypterad information: “Det är det som gör att vi kommer åt gängledarna i de kriminella nätverken”.

“Man sköts i huvudet på restaurang i Linköping” (26/8)

Även Sophie Stigfur, näringslivsreporter på Svenska Dagbladet, rapporterade om när en man i Linköping sköts till döds på en restaurang. Vittnen beskrev mordet på mannen, som hade kopplingar till kriminella nätverk, som en “ren avrättning” och en förundersökning om mord upprättades. Ett par veckor tidigare skedde en skjutning som resulterade i en skadad och en död i samma område. Det framstår som att det är en gängrelaterad konflikt som ligger bakom morden, men artikeln redogjorde inte för hur konflikten ser ut. Däremot förmedlade Stigfur tydligt kommunstyrelsens ordförandes budskap: Linköping behöver en polisförstärkning.

“Regeringen öppnar för mer avlyssning” (27/8)

TT-reportern Peter Wallberg skrev att regeringen tillsatte en utredning om “hemliga tvångsmedel i preventivt syfte”, det vill säga att kunna använda avlyssning, kameraövervakning eller elektronisk övervakning “utan att det ingår i en förundersökning”. Utredningen beskrevs i artikeln som en del i att förhindra fler skjutningar och att polisen önskat den här typen av verktyg. Wallberg informerade läsarna om att det redan pågick en liknande utredning och att flera av riksdagens partier ville att den redan pågående utredningen skulle omfatta de direktiv som den nya utredningen gjorde, men att regeringen ansåg att det skulle försena den pågående utredningen.

“Tio skjutningar med dödlig utgång under augusti” (4/9)

Krimreporter Frida Svensson rapporterade att det skett ovanligt många dödsskjutningar under augusti månad. Artikeln redogjorde för statistik över antalet skjutningar och dödsoffer fram till publiceringen. Kriminologen Manne Gerell och chefen för polisens underättelseavdelning i region Öst uttalade sig kortfattat om utvecklingen. Avslutningsvis rapporterade Svensson att det i Stockholm fanns över 250 öppna utredningar om misstänkta mord och att mängden berodde på kompetensbrist inom Polismyndigheten, men att Stockholmspolisen fått förstärkning från andra delar av landet för att lösa dessa. Sammantaget får läsaren bilden att polisen inte klarar av sitt uppdrag och att man kan mörda någon i Stockholm utan konsekvenser från rättsväsendet, men att det förhoppningsvis blir ändring på det tack vare förstärkningen.

“Polisen får 500 miljoner extra i år” (8/9)

Med anledning av det förväntade underskottet fick polisen ett tillskott i regeringens höstbudget på 500 miljoner, skrev Peter Wallberg/TT. I artikeln förekom sedan en uppräkningslista av citat och fakta. Wallberg skrev vad underskottet beror på, Mikael Dambergs motivering till varför regeringen ökar budgetramen, antalet poliser i Sverige i förhållande till befolkningen i stort, det stora antalet

döda i skjutningar och Dambergs vilja att fortsätta arbeta mot gängkriminaliteten. Förslaget presenteras som en lösning på problemet med skjutningarna.

“Straffpåslag föreslås för gängskjutningar” (25/8)

Peter Wallberg/TT rapporterade om förslagen som gängbrottsutredningen föreslog och som kommer att implementeras 1 juli 2023. Ett antal straffskärpningar för olika typer av brott som kan anses vara relaterade till gängkriminalitet presenteras i artikeln. Justitieminister Morgan Johansson sade att “Det här är de mest omfattande straffskärpningar riktade mot kriminella gäng som presenterats i Sverige någon gång.”

Aktuellt

Om ny utredning gällande hemliga tvångsmedel (27/8)

SVT rapporterade i ett kort inslag att regeringen öppnat för mer avlyssning genom att tillsätta en utredning om att reformera lagstiftningen gällande hemliga tvångsmedel. SVT:s reporter berättade att utredningen skulle undersöka om det är möjligt att utvidga rådande lagstiftning till att även omfatta gängrelaterad brottslighet, samt om dessa tvångsmedel kan användas utan att det finns konkreta misstankar om brott. SVT förmedlar att en förändrad lagstiftning “är något som efterfrågats både av andra partier i riksdagen och av polisen”. Efter den korta redogörelsen av ovanstående information följde ett inslag där inrikesminister Mikael Damberg sade att “Vi har sett skjutningar som har följts av skjutningar, som har följts av skjutningar, och då vill polisen ha möjlighet att avlyssna, övervaka personer i hemlighet för att bryta den här våldsspiralen.” Vidare berättade SVT:s reporter att användningen av hemliga tvångsmedel utan konkret misstanke är omdiskuterad och att kritiker framhåller rättsosäkerhet och ingrepp i den personliga integriteten. Efter detta följde ännu ett inslag med Damberg där han intygade att det är viktigt att rättssäkerheten är prioriterad. Reformen presenterades som en möjlig lösning på de omfattande problemen med skjutningarna.

Ojämlighet, fattigdom och diskriminering som förklaring

Socioekonomiska faktorer används ofta som förklaringsmodell för olika samhällsproblem av politiker, opinionsbildare och samhällsdebattörer. Begreppet innebär sociala och ekonomiska förhållanden som kännetecknar vissa grupper eller individer inom den sociala strukturen i samhället. Vanliga mått att utgå ifrån är utbildningsnivå, disponibel inkomst, kommutyp och boendeform, men även utsatthet för diskriminering, avsaknad av framtidstro eller en bristande tilltro till samhällets institutioner kan användas. När det gäller

brottsligheten kan man enkelt sammanfattat säga att vissa vill göra gällande att skjutningarna och Brårapporternas resultat beror på att människor är fattiga, lever marginaliserade liv och inte har några alternativ till kriminalitet – de saknar möjligheterna som majoritetssamhället besitter.

Dagens nyheter

“Brå-rapporten blir en partsinlaga för främlingsfientlighet” (25/8)

Med anledning av lanseringen av "Misstänkta för brott bland personer med inrikes respektive utrikes bakgrund" intervjuade tre DN-reportrar representanter för ungdomsverksamheter i Angered och Biskopsgården i Göteborg. Chefen för fältassistenter, Andreas Wetterberg, ansåg att Brås rapport var ofullständig och farlig eftersom Brå inte redovisade forskning som förklarar överrepresentationen. Enligt Wetterberg beror överrepresentationen primärt på socioekonomiska faktorer och en kultur som finns i många utanförskapsområden. Abdiaziz Abdikadir, ideellt engagerad i en idrottsförening i Biskopsgården, ifrågasatte också rapporten och dess syfte. Abdikadir menade att det finns en strukturell rasism som ligger bakom statistiken för de mindre grova brotten. För de grövre brotten framhöll han att förutsättningarna för "de här killarna" att klara skolan är dåliga.

“Nicolas Lunabba: Större nytta kolla på klass än etnicitet” (26/8)

Även Nicolas Lunabba, verksamhetsansvarig på organisationen Helamalmö som arbetar med riktade sociala insatser i Malmö, intervjuades med anledning av rapport 2021:9. Lunabba sade till DN:s Nadia Jebril att "rapporter av det här slaget är viktiga", men att denna riskerar att underblåsa rasism. I stället för brottsmisstänkts bakgrund ansåg han att man borde diskutera klass i förhållande till kriminalitet och menade att den överrepresentation som fastställs i Brås rapport har socioekonomiska förklaringsfaktorer. Vidare intervjuades även David Shannon, enhetschef på Brå, som förklarar att rapporten är deskriptiv och inte gör anspråk på att vara förklarande. Avslutningsvis kritiserade Lunabba hur det politiska samtalet förs och menade att utrikes födda inte har samma möjligheter i Sverige som inrikes födda.

“Ett resultat av ökade klassklyftor” (26/8)

I en tredje artikel med anledning av Brås rapport 2021:9 lät Hans Olsson, politisk reporter på DN, Morgan Johansson (S), Johan Forssell (M), Adam Marttinen (SD) och Linda Snecker (V) uttala sig. Johansson hävdade att rapportens resultat är en konsekvens av ökade klassklyftor och att det krävs satsningar på socialtjänst, skola och fritidsverksamheter framöver. Forssell framhöll att utanförskapet i Sverige har lagt grunden för problematiken men att individen är ansvarig för sina egna handlingar. För att lösa problemen ansåg han att en stramare migrationspolitik och en bättre integrationsprocess behövs. Marttinen

ansåg att migrationspolitiken inte har fungerat och att man borde koppla ihop den kriminalpolitiska debatten med den migrationspolitiska; de satsningar på integration som gjorts ansåg han ha varit verkningslösa. Avslutningsvis sade Snecker att förklaringen till rapportens resultat ligger i den socioekonomiska utsatthet som många människor med utrikes bakgrund lever i. Även om artikeln innehåller flera förklaringsmodeller så är den socioekonomiska den mest framträdande, med tanke på rubriken och vilka uttalanden som placerats först och sist.

”Dödligt våld har inte ökat med invandringen” (23/9)

Kriminologiprofessorn Jerzy Sarnecki intervjuades av Evelyn Jones med anledning av sitt forskningsprojekt, vars tidiga resultat visade att dödligt våld inte har ökat i takt med invandringen. Inledningsvis beskriver Jones resultaten från Brås rapport 2021:9 översiktligt, för att sedan gå in på Sarneckis forskning. Professorn sade att det är de minst integrerade människorna i samhället som begår brott och att det inte finns någon korrelation mellan ökad invandring och våldsbrott eller några enkla samband som kan förklara kriminaliteten. Sarnecki framhöll även att det inte tycks finnas något utbrett integrationsproblem i Sverige, men däremot finns klassklyftor och grupper som står väldigt långt ifrån det svenska samhället.

”Invandrare och deras barn misstänks oftare för brott” (26/8)

Kristoffer Örstadius, granskande reporter på DN, gjorde ett försök att förklara den första Brå-rapporten för sina läsare på ett pedagogiskt och relativt kortfattat sätt. Örstadius gick snabbt igenom forskningen om orsaker till brottslighet, som rapporten också redogör för. Enhetschefen för Brå, David Shannon, intervjuades också. Örstadius lade stor tonvikt vid de förklaringsmodeller som gör gällande att brott har socioekonomiska orsaker och att invandrare i större utsträckning misstänks för brott då de oftare blir utsatta för poliskontroller.

Svenska Dagbladet

”Ställ krav på de som kommer hit” (25/8)

Åsa Karlsson/TT intervjuade Ahmed Adbirahman och Mehdi Adnan Mossa med anledning av Brås rapport 2021:9. Båda kom till Sverige som tolvåringar och arbetar nu för integration och inkludering efter att inledningsvis ha valt olika vägar i livet. Brå-rapporten var enligt dem ett bevis på misslyckad integration. Adbirahman ansåg utvecklingen i Sverige i dag vara ett resultat av arbetslöshet, dåliga skolresultat, fattigdom och segregation. Adnan Mossa framhöll att ungdomar som inte kan svenska och inte förstår sig på det svenska samhället blir lätta att rekrytera till kriminalitet. Avslutningsvis sade han att det svenska samhället måste ställa krav på människor att jobba och lära sig svenska.

"Höjd konfliktnivå mellan gängen i Stockholm" (30/8)

Efter att det skett fyra skjutningar i Stockholm under en natt i augusti intervjuades Robert Karlsson, tillförordnad regionpolischef i Stockholm, av TT:s Tea Oscarsson. Förklaringen till skjutningarna utgjordes i artikeln av flera led. Först och främst framhöll Karlsson att det var en hög konfliktnivå i Stockholm vid tiden samt att några av skjutningarna föreföll vara begångna av unga och oerfarna killar. Konflikterna mellan de kriminella nätverken härleddes till ett maktvakuum efter att många hade lagförts och att gängen hämnades på varandra eftersom aktörerna var lättkränkta, hade dålig impuls kontroll samt var unga och oerfarna. Vidare uppgav polischefen att dessa individer lever ett liv som är präglad av psykisk ohälsa, stress och narkotika, hyser föreställningen att våld är det främsta sättet att lösa konflikter och att de lever i en gangsterkultur. De lösningar på problemet som presenterades i artikeln var en förbättrad skola, socialtjänst, sjukvård och att civilsamhället ska ta större ansvar.

"Mammorna i Tensta: 'Våldet måste stoppas'" (31/8)

I artikeln intervjuades tre mammor från Tensta gällande det eskalerande våldet. Stort fokus låg på Fatima Mohamed, som blivit en talesperson för den mammagrupp i området som ska stötta varandra och hjälpa åt för en bättre framtid för barnen. Mohamed sade att det kan vara svårt som ensamstående och arbetande förälder med dåliga kunskaper i svenska att upptäcka om ens barn slutar gå till skolan. I artikeln beskrev journalisten en gangsterkultur som utvecklats i förorterna och leder till att föräldrar tar lån för att köpa dyra märkessaker till sina barn för att de inte ska försöka tjäna pengar genom brottslighet. Mohamed efterfrågade stöd till våldsutsatta familjer, dels för det psykiska måendet men också för att förhindra yngre syskon att begå brott eller gå i sitt syskons bana.

"Visar att vi misslyckats med knarkpolitiken" (26/8)

Med anledning av lanseringen av Brås rapport 2021:9 skrev ännu Mathias Ståhle, näringslivsreporter på SvD, en artikel som sammanfattade rapporten väldigt kortfattat och lät kriminologen Helena du Rées kommentera olika delar. Forskaren ansåg att rapportens mest intressanta resultat var ökningen av narkotikabrotten inom samtliga grupper, vilket hon menade vittnar om en misslyckad narkotikapolitik. Avslutningsvis framhöll du Rées en misslyckad integration som orsak till problemen med gängbrottslighet, och behovet av en bra skola.

Aktuellt**Om Brå-rapport 2021:9 – intervju med Morgan Johansson och paneldiskussion (25/8)**

Samma dag som *Misstänkta för brott med inrikes respektive utrikes bakgrund*

lanserades, dedikerade Aktuellt drygt 17 minuter av programmet åt att presentera och diskutera rapporten. Inledningsvis redogjorde reporter Magnus Thorén för rapportens resultat i stora drag och Brå:s biträdande enhetschef samt politiker från riksdagens alla partier fick lämna korta kommentarer. Därefter deltog Morgan Johansson i ungefär halva inslaget. Hans huvudsakliga förklaring till resultatet var socioekonomiska faktorer, men han lyfte också kulturella aspekter. Efter intervjun med justitieministern välkomnades en panel bestående av Mustafa Panshiri, samhällsdebattör och före detta polis, och Ahmed Abdirahman, vd för stiftelsen Global Village, till studion. Abdirahman framhöll socioekonomiska faktorer som förklaringsmodell för rapportens resultat medan Panshiri menade att forskningen i dagsläget inte kan förklara studiens resultat och att det krävs mer studier på området.

Om utökad budgetram för rättsväsendet och en grundskola i Lövgärdet (15/9)

Aktuellt hade ett drygt sex minuter långt inslag med anledning av att regeringen föreslog en ökad budgetram för rättsväsendet under kommande år om två och en halv miljard. Efter den korta presentationen av satsningen sade Jon Nilsson, reporter på SVT: "Mycket av debatten handlar ju om hårdare straff och fler poliser, men mycket fokus läggs också förstås på skolans möjligheter till tidiga preventiva åtgärder." Vidare handlade inslaget om Lövgärdesskolan i Göteborg som ligger i ett särskilt utsatt område enligt polisens klassificering. Rektorn för skolan berättade i inslaget att det pågår narkotikaförsäljning på skolan. Reportern Marie Nordstrand berättade att en lärare har kidnappats och en annan har skjutits ihjäl. Rektorn ansåg att debatten har handlat för lite om det förebyggande arbete som kan göras i skolan och i en intervju med en lokalpolis framhölls vikten av att ungdomar får godkända betyg och jobb för att lösa problematiken med gängkriminalitet på lång sikt. Rektorn redogjorde för en positiv utveckling gällande studieresultaten, elever på skolan berättade om hur bra deras lärare är och en skolanställd berättade om ett projekt på skolan för ökat elevinflytande och roliga aktiviteter efter skoltid.

Knark, kultur och konflikter som förklaring

Inte sällan kopplas skjutningarna samman med produktionen, distributionen och konsumtionen av narkotika, eftersom narkotikan anses vara huvudnäringen i den kriminella miljön.³¹ I Brottsförebyggande rådets rapport *Narkotikamarknader* var en av de identifierade förändringarna på narkotikamarknaden att kriminella nätverk i större utsträckning i dag strävar efter att kontrollera marknaden på specifika geografiska platser och att konkurrensen om platser leder till att konfliktnivåerna höjs.³² Samtidigt råder viss oenighet i frågan då

31 Brottsförebyggande rådet, 2019, Skjutningar i kriminella miljöer – En intervjustudie, Rapport 2019:3, s. 45, 116–117.

32 Brottsförebyggande rådet, 2021, Narkotikamarknader – En studie av smuggling, gatuförsäljning, internethandel och köpare, Rapport 2021:10, s. 7–8.

gärningspersoner vid intervjuer med Brå har uppgivit att marknaden är tillräcklig för att alla ska kunna verka på den och att våldet i stället beror på en strävan efter makt samt att man använder våld tidigt i konflikter i stället för att försöka lösa dem på andra sätt.³³

I debatten framhålls även ofta kultur som en viktig orsak till våldet. Vissa menar att kriminalitet är kulturellt betingad, men det framgår sällan om de åsyftar en kulturkonflikt – som beror på skillnader i normer och värderingar mellan ursprungslandet och nuvarande bostadsland³⁴ – eller en subkultur, som beror på en kriminell identitet.³⁵ På senare tid har även den så kallade "gangsterrapen" diskuterats i sammanhanget, då kritiker menar att populärkulturen bidrar till en osund normalisering och glorifiering av våld och droger, vilket leder till att människor blir mer benägna att begå kriminella handlingar.

Flertalet artiklar hänvisar till konflikter, men det framgår sällan vad dessa beror på. Utgångspunkten för i denna undersökning är att man i dessa artiklar antingen avser en narkotikarelaterad konflikt eller en kulturellrelaterad konflikt. Därför blir dessa tre element – knark, kultur och konflikter – en gemensam kategori då de ofta är tätt sammankopplade och kan vara svåra att separera från varandra.

Dagens Nyheter

"Man i 30-åldern död efter skottlossning på restaurang i Linköping" (25/8)

En man med kopplingar till ett kriminellt nätverk blev skjuten och dog på en restaurang i Skäggetorp utanför Linköping den 25 augusti, vilket Amanda Dahl rapporterade om på DN:s hemsida. Dahl redogjorde kort för tidigare skjutningar i området som resulterat i en död person och att det kunde röra sig om gängrelaterade uppgörelser. Artikeln antyder att orsaken till både detta mord och det tidigare är en konflikt mellan kriminella aktörer, men specificerar det inte mer ingående.

"Kanadensisk metod fick skjutningar att dyka – testas i Sverige" (29/8)

DN:s Hilda Ärlemyr rapporterade om en kanadensisk metod för att förhindra brottslighet som skulle implementeras i Helsingborgsområdet Drottninghög. Artikeln inleddes med en redogörelse för sammanhanget: en man i 25-årsåldern hade skjutits ihjäl ett par veckor tidigare, droghandel och kriminalitet är vanligt förekommande, boende i området vittnar om osäkerhet. Därefter beskrevs den kanadensiska modell som nu skulle provas i samarbete mellan de boende, polis och kommun för att åstadkomma långsiktig förändring. Vad som gestaltas i artikeln är att civilsamhället i utsatta områden behöver förändra den rådande kulturen, vilket kommer leda till att skjutningarna och kriminaliteten minskar.

³³ Ibid, s. 12–13.

³⁴ Brottsförebyggande rådet, 2021, Misstänkta för brott bland personer med inrikes respektive utrikes bakgrund, Rapport 2021:9, s. 114.

³⁵ Ibid, s. 116.

“Polischef: Tar upp till 15 år att vända våldsspiralen” (31/8)

I krimreporter Adam Svenssons artikel beskrevs ett dystert scenario: fram till publiceringen hade 26 personer mist livet under 2021 till följd av skjutvapenvåldet i Sverige, varav 19 i Stockholmsområdet. Den biträdande regionpolischefen stod i centrum för artikeln och menade att de direkta orsakerna till skjutningarna var konflikter, hämndaktioner och det maktvakuum som uppstår när polisen gör ingripanden eller när någon i toppskiktet dör. Polisen i Stockholm hade sett en våldsspiral och en kultur där man använder grovt våld som lösning på problem.

“Narkotikan i avloppsvattnet ska mätas” (4/9)

Den fjärde september rapporterade Jens Littorin på DN att polisen i Göteborg skulle mäta narkotikan i stadens avloppsvatten. Anledningen till satsningen var att 745 narkotikaköpare hade identifierats efter ett tillslag mot Backanätverket, vilket ledde till att polisen ville undersöka om narkotikabruket hade ökat på senare år samt att de bedömde det finnas ett samband mellan skjutningar och narkotikahandel. Mikael Damberg uttryckte sin oro över tillgången, konsumtionen och den generella inställningen till narkotika i samhället. Ministern lyfte frågan om “festknarkandet” samt självmedicinering till följd av psykisk ohälsa. I artikeln framställdes konsumtionen av narkotika som orsak till skjutningarna.

“Två gripna vid gryningsräd efter skott mot lägenhet” (29/9)

Två kända kriminella greps av polis i en framgångsrik gryningsräd 28 september, vilket DN:s krimreporter Adam Svensson rapporterade om. Inledningsvis beskrev Svensson polisinsatsen, varpå han intervjuade chefen för Skärholmspolisens operativa grupp om bakgrunden till insatsen. Polisen lade stor vikt vid risken för utomstående att drabbas vid skjutningar i offentlig miljö. Vidare beskrev reportern hur de två gripna personerna är kopplade till kriminella nätverk och narkotikahandeln. Även om aspekten med eventuella konsekvenser av skjutningarna finns närvarande i artikeln, är orsaksbeskrivningen fokuserad på konflikter till följd av narkotikahandeln.

Svenska Dagbladet

“SD: Vi hade rätt om brottsligheten” (25/9)

Som en följd av Brås publicering av Rapport 2021:9 intervjuade Peter Wallberg/TT tre partiets rättspolitiska talespersoner. Inledningsvis fick justitieminister Morgan Johansson berätta om vad han “anser bör vara den starkaste slutsatsen i rapporten”, nämligen att det krävs satsningar på socialtjänst, skola och fritidsverksamheter för marginaliserade grupper i det svenska samhället. Wahlgren frågade om anledningen till att inrikesfödda med två utrikesfödda föräldrar i Afrika sticker ut i brottsstatistiken kan bero på kulturella skillnader. Johansson svarade att det handlar om inkomst, utbildning, marginalisering och segregering. Därefter intervjuades Adam Marttinen (SD), som “tror att

det har med kulturella skillnader att göra". Marttinen sade att personer med utrikes bakgrund har andra värderingar än personer med inrikes bakgrund om kvinnans roll i samhället och gjorde därmed gällande att sexualbrott har en kulturell orsak. Siste man ut var Andreas Carlson (KD), som även han trodde att det handlade om kulturella skillnader och hänvisade till sexualbrotten. Artikeln har beröringspunkter med flera av gestaltningskategorierna eftersom den berör både kulturella och socioekonomiska förklaringar, men genom rubriksättningen och placeringen av uttalandena lägger SvD störst vikt vid den kulturella förklaringsmodellen.

"Barn skadades – nu häktas man" (31/8)

Efter en skjutning i Flemingsberg där två barn skadades häktades en man på sannolika skäl misstänkt för grovt vapenbrott, rapporterade TT/Svenska Dagbladet. I artikeln uppgavs orsaken till skjutningen vara en konflikt i ett kriminellt gäng som verkar i området.

"Drognätverkens mål: Styra bostadsområden" (2/9)

I artikeln beskrev Ola Palmström/TT en av Brås huvudslutsatser i rapport 2021:10 och Katharina Tollin, utredare på Brå, uttalade sig om hur aktörer på narkotikamarknaden ämnar styra Sveriges utsatta områden. Tollin ifrågasatte sambandet mellan narkotikahandeln och skjutningarna eftersom konflikter kan påverka marknaden negativt. I stället beskrev Tollin skjutningarna som ett sätt att skrämma människor och därmed erhålla makt över ett område samt som ett kulturellt fenomen där skjutvapenvåld används för att lösa konflikter och försvara heder.

"Tre fälls – poserade med mordvapen i rapvideo" (7/9)

I texten berättade Erika Nekham/TT hur polisen i samband med en skottlossning i Botkyrka sommaren 2020 beslagtogs en mobiltelefon som innehöll en filminspelning från en musikvideo. Tack vare filminspelningen kunde tre män identifieras, samt en bil och flera vapen som senare kopplades till flertalet skjutningar, bland annat mordet på en 12-årig flicka. Vice chefsåklagare sade i artikeln att flickan inte var måltavla, utan kom i vägen för en konflikt mellan två kriminella gäng. Med andra ord fastställer artikeln implicit en koppling mellan artister som uppvisar vapen samt lyxiga bilar i en musikvideo och skjutningarna i Sverige. Orsaken till skjutningen beskrivs dock, utan något vidare sammanhang, som en konflikt.

"Kartlagt: Springpojknas vardag" (19/9)

Krimreporter Karl Enn Henricsson skrev en längre artikel om de så kallade "springpojarna" – unga killar som utför "små" tjänster åt de kriminella nätverken. Uppdragen varierade från att handla mat till att ta på sig skulden

för brott begångna av andra. Artikeln beskrev en subkultur som påminner om den i MC-gängen, vilket fick stöd av en gängexpert och kriminalkommissarie som intervjuades. SvD:s krimireporter beskrev kortfattat konflikten i Järvaområdet mellan två rivaliserande gäng, men artikelns fokus låg på den kultur som gör att unga pojkar dras in i grov kriminalitet.

Aktuellt

Om sprängning i Värnamo och våldsutvecklingen i staden (2/9)

Med anledning av en sprängning i Värnamo där en man som var kopplad till ett lokalt kriminellt nätverk avled hade Aktuellt ett inslag om händelsen samt våldsutvecklingen i Värnamo under de senaste åren. Gällande den aktuella händelsen intervjuades en lokalpolis som beskrev den som ett led i en konflikt mellan två rivaliserande kriminella nätverk. I mitten av inslaget kopplades Rebecka Montelius, journalist på Sveriges Radio i Jönköping, in som expertkommentator gällande utvecklingen i Värnamo. Som förklaring till varför allt fler våldsdåd skett anger journalisten kommunens strategiska placering i landet med närhet till E4 och stora städer samt att en del av de inflytelserika aktörerna är uppvuxna i området. Montelius sade att hon tror att de tjänar pengar på en narkotikahandel som rör sig utanför närområdets gränser. Handeln med narkotika var den orsak till det eskalerande våldet som angavs av Aktuellt.

Om Brå-rapport 2021:10 och narkotikahandeln i en mexikansk kontext (3/9)

Två dagar efter att Brå lanserade *Narkotikamarknader* rapporterade Aktuellt väldigt kort om den. Reporter Magnus Thorén inledde inslaget med att beskriva hur narkotika kopplas ihop med våldsutvecklingen i Sverige, och presenterade sedan rapportens tre huvudslutsatser. Resterande del av inslaget handlade om narkotika i en sydamerikansk kontext. SVT:s Latinamerikakorrespondent Tigran Feiler hade under ett år följt narkotikans väg från produktionen i Centralamerika till försäljningen i Sverige, vilket utmynnat i serien "Uppdrag granskning: I skuggan av El Chapo" och som diskuterades i inslaget. Den bild som presenterades i Aktuellt var att narkotikahandeln är anledningen bakom skjutningarna.

Konsekvenserna – en ökad oro och en sjukvård i förändring

En aspekt av skjutningarna som relativt ofta fångas upp av media är deras effekter på samhället. I denna nyhetsrapportering ligger fokus på de utomstående som drabbas, såsom familjemedlemmar eller förbipasserande, och på de anpassningar som måste göras inom offentliga verksamheter. Även de psykiska men som skjutningarna orsakat människor beskrivs i rapporteringen.

Föreliggande kategori skiljer sig därmed lite från övriga eftersom den inte primärt fokuserar på en förklaringsmodell som presenteras av journalisterna utan på de utomstående som drabbas och vad som händer efter att skjutningarna inträffat.

Dagens Nyheter

"Skjutningarna pressar vården i Stockholm – Damberg positiv till krismöte med Svenonius" (31/8)

Med anledning av de många skjutningarna i Stockholmsområdet och deras påverkan på sjukvården författade finansregionrådet Iréne Svenonius ett brev till inrikesminister Mikael Damberg där han och justitieminister Morgan Johansson bjöds in till samtal för att lösa situationen, vilket DN:s reporter Anna Johansson rapporterade om. Svenonius menade att det ökande antalet skjutningar påverkar tryggheten i regionens verksamheter och sjukvården eftersom de som skadas kommer till regionens verksamheter.

"Ökad oro för att hamna i skottlinjen – men förtroendet för polisen växer" (4/9)

Enligt en undersökning från DN/Ipsos var allt fler svenskar oroliga för att själva drabbas av skjutvapenvåldet. Nästan en av tre svarade att de känner oro för egen del, vilket DN:s Hans Rosén rapporterade om. Samtidigt ökade förtroendet för ordningsmakten, medan förtroendet för politiken minskade. I artikeln beskrevs hur skjutningarnas utveckling har påverkat människors upplevda trygghet i samhället och att de tappat förtroendet för politikernas förmåga att lösa problemet.

"Järvaföräldrar manifesterar mot dödliga skjutningarna: 'Vi mår jättedåligt'" (29/9)

"19 personer har i år avlidit till följd av skjutningar i Stockholms län och av polisen beskrivs Järva som landets epicentrum för det dödliga skjutvapenvåldet", inledde Robin Samuelsson artikeln med. Artikeln fokuserade på vad det innebär för de människor som indirekt drabbas av våldet och på den demonstration mot skjutningarna som samlade 500 personer på Mynttorget i Stockholm. Samuelsson skrev att våldet är kopplat till kriminella nätverk, men specificerar inte hur eller varför. Samtidigt ligger artikelns fokus på de föräldrar som förlorat sina barn i skjutningarna.

Svenska Dagbladet

"Unga pratar inte om skjutningarna" (30/8)

Denna artikel av Johan Palm/TT förmedlade att det inte bara är de som faktiskt blir skjutna som drabbas av skjutningarna i Sverige. Uppmärksamheten riktades mot hur barn växer upp som syskon, kusiner, vänner eller grannar till de skjutna. Rektorn på Hjulsta grundskola vittnade om att skjutningarna är ett givet

samtalsämne när rektorerna i Järvaområdet träffas; man utbyter information och försöker samverka så gott det går mellan olika myndighetsutövare. Personalen har gått utbildningar i hur man bemöter traumatiserade barn eftersom skolans anställda måste finnas tillgängliga som stöd i de fall en elev är direkt påverkad. Rektorn sade dock att eleverna inte brukar prata om skjutningarna i skolan.

Aktuellt

Om skjutningar i tätbebyggda områden och konsekvenserna av skjutvapenvåldet

Reporter Katia Elliott berättade i Aktuellt att mer än hälften av de rapporterade skjutningarna under 2018 skedde i tätbebyggda områden och att antalet skjutningar i tätbebyggda områden ökade markant under 2020. En stor del av inslaget fokuserade på människor som direkt eller indirekt har drabbats av skjutvapenvåldet och befunnits på platser där skjutningarna skett. Kriminologen Manne Gerell uttalade sig om konsekvenserna av skjutvapenvåldet och framhöll särskilt dess negativa effekter på barn. I slutet av programmet var polischefen i Sollentuna inbjuden för att diskutera frågan. Han menade att skjutningarna inte har uppstått i ett vakuum, och framhöll att gärningsmännen är unga män som växt upp utan framtidstro eller kapital, där status har blivit det främsta målet. Vidare underströk han normer kopplade till grovt våld och trängseln mellan de olika kriminella grupperingarna i Stockholm som har lett till maktobalanser. Den förklaringsmodell som presenterades grundas i socioekonomiska faktorer men inslagets största fokus ligger på de utomstående som drabbas av skjutningarna.

Om en demonstration mot det dödliga våldet och en sjukvård i förändring (30/9)

Med anledning av en stor demonstration på Mynttorget mot det dödliga våldet ägnade Aktuellt ett inslag åt att rapportera om demonstrationen, men framför allt om vårdens hantering av skjutvapenvåldet. I fokus för inslaget stod en traumakirurg vid Sahlgrenska sjukhuset som vittnade om att skottskador stod för en försvinnande liten del av läkarutbildningen och att han gjort en studieresa till Sydafrika, ett land som har stor erfarenhet av denna typ av skador. Kirurgen berättade även om hur stor skada höghastighetsvapen gör i förhållande till en pistol samt om förekomsten av hot och otrygghet på sjukhuset som följd av gängkriminellas vårdbehov. SVT belyste i inslaget konsekvenserna av skjutvapenvåldet i Sverige – från mammors sorg till vårdens nya utmaningar.

Diskussion

Relativisering av brottsliga handlingar och brottsoffer

Även om det, som redovisats tidigare, finns ett antal gestaltningsmodeller för orsakerna till och konsekvenserna av skjutningarna så beskrivs de i nyhetsrapporteringen regelmässigt på samma sätt. Skjutningarna framstår som nästintill slumpartade händelser utan gärningspersoner eller brottsoffer.

Trots att alla artiklar och inslag handlar om skjutningar och ofta refererar till en eller flera personer som blivit mördade, så benämns sällan brottsoffren som just mördade. I de allra flesta fall, med några få undantag, uppger journalisterna att personer har avlidit med anledning av skjutningarna. Det är passiva beskrivningar som nästan antyder att det varken finns en gärningsperson eller ett brottsoffer. Nedan följer exempel på hur journalisterna formulerar sig i artiklarna:

"skottskadades en man [...] avled till följd av sina skador"

"två personer hittades skottskadade [...] dött av sina skador"

"skottskadades en man [...] avled till följd av sina skador"

"har dött [...] efter skjutningen"

"avliden efter skjutning"

"avlidit till följd av skjutningar"

"förlorat sin son eller släkting i en dödsskjutning"

"30 unga killar från Järva begravts"

"dog en man – i en av fyra skjutningar"

"de dödliga skjutningarna"

"dött till följd av skjutvapenvåldet"

"tio skjutningar med dödlig utgång"

"dött efter en skottlossning"

Ibland benämns personerna som dödade, att de har skjutits till döds eller att de har skjutits ihjäl. Dessa ordalydelser antyder på ett tydligare sätt än i de tidigare exemplen att en person blivit dödad av en annan person och att det finns ett brottsoffer och en gärningsperson.

Minst frekvent är användningen av begreppet mord, men det finns tillfällen då det används för att beskriva vad ett brottsoffer utsatts för. Anna Lindh och Olof Palme,³⁶ en lärare i Göteborg,³⁷ en polis i Göteborg,³⁸ Adriana i Botkyrka³⁹ samt fyra anonyma personer^{40, 41, 42, 43} benämns som mördade av journalisterna i de undersökta artiklarna och inslagen. Mord innebär rättsligt sett att en person uppsåtligen berövar en annan livet.

Den rättsliga definitionen av begreppet mord hindrar inte journalister från att använda begreppet även om det inte är fastlagt i en domstol att det finns en mördare. Det finns många fall då människor mördats men där en domstol inte funnit en skyldig gärningsman, som i fallet med Olof Palme. Ändå är det svårt att tänka sig att tidningarna, kort efter mordet, skulle skriva att den förre statsministern "avlidit till följd av en skjutning" eller "dött av sina skador efter en skottlossning". Det är således tydligt att begreppet "mord" är reserverat för vissa personer, kanske mer väl ansedda av samhället. Somliga personer benämns som mördade i nyhetsrapporteringen medan många unga män från förorten beskrivs ha dött till följd av skjutningar eller sina skador efter skottlossningar.

Polisen har vittnat om att många av dem som blir skjutna är kända av polisen sedan tidigare. Det är dock inte alltid så och det bör aldrig tolkas som att deras rätt till liv är mindre skyddsvärd. Rätten till liv gäller även människor som är eller har varit kriminella. När journalistkåren och samhället anser att en polis blir mördad när han skjuts ihjäl, men att en gängmedlem från förorten avlider i samband med en skottlossning när han skjuts ihjäl, då är vi ute på grumligt vatten.

Man kan fråga sig om det är viktigt att avstå från passiva beskrivningar av aktiva handlingar eller från att använda begreppet mord. Vad tillför det? En sådan benämning leder till en ökad förståelse hos läsaren och kan väcka intresse för en händelse. Mildare formuleringar riskerar även att förmildra hela problematiken i tittaren eller läsarens ögon. En person som skjuts ihjäl förtjänar därutöver att benämnas som mördad, det spelar ingen roll vad personen gjort tidigare i förhållande till vad som föranlett personens död. Personens anhöriga förtjänar tillika ett erkännande av gärningen som klandervärd och moraliskt förkastlig.

Mot bakgrund av detta förefaller det rimligt att journalister använder begreppet mördad gällande en person som skjutits till döds. Om inte annat bör det i alla fall framgå att personen har skjutits ihjäl eller dödats av en gärningsperson, snarare än att vederbörande till exempel har "avlidit efter skottlossning".

36 Erlandsson, Åsa, 2021-09-12, "Trots allt fler skjutningar – erfarna utredare stoppas av sparkrav", Dagens Nyheter.

37 Sveriges Television, 2021-09-15, "Aktuellt", SVT2, 27:05-33:15.

38 Littorin, Jens, 2021-09-04, "Narkotikan i avloppsvattnet ska mätas", Dagens Nyheter.

39 Nekham, Erika, 2021-09-07, "Tre fälls – poserade med mordvapen i rapvideo", Svenska Dagbladet.

40 Wierup, Lasse, 2021-09-09, "Politisk strid om vilka som ska få bo i stadsdelen efter mordet", Dagens Nyheter.

41 Svensson, Frida, 2021-08-31, "Mammorna i Tensta: 'Våldet måste Stoppas'", Svenska Dagbladet.

42 Svensson, Frida, 2021-09-05, "'Hänsynslöst' – vän mot vän möts i den blodiga maktstriden", Svenska Dagbladet.

43 Sveriges Television, 2021-08-30, "Aktuellt", SVT2, 00:55-02:30.

Vilka är människorna bakom siffrorna i statistiken?

En fråga som dök upp under studiens gång var: Vilka är personerna som mördas? I de artiklar som ingår i urvalet beskrivs de mördade främst som unga män. Ibland omskrivs de som kända av polisen sedan tidigare. Om man söker bortom urvalet för föreliggande undersökning både i tid och rum, så finns dock ett antal porträtt. Nils "Einár" Grönberg är en av de få som mördats och därefter porträtterats i media, vilket inte är så konstigt med tanke på att Grönberg var en av Sveriges mest lyssnade och uppmärksammade artister. Ytterligare personer som porträtterats under året är polisen Andreas Danman som mördades i Göteborg under sommaren 2021 och 12-åriga Adriana som sköts ihjäl i Botkyrka sommaren 2020. Bilder på dem i glada stunder publiceras och familjerna får uttala sig.

Samtidigt finns anmärkningsvärt få artiklar gällande mord och skjutningar i förorten där brottsoffren benämns vid namn; inga personporträtt, inga bilder och inga uttalanden från anhöriga. Inte heller finns det bilder från brottsplatsen i form av ljus och blommor, endast kriminaltekniker och små skyltar med siffror syns. Ännu en död kille från förorten.

Av morderna på unga personer i förorten återfinns, utanför undersökningens ram, endast ett namngivet mordoffer som beskrivs av anhöriga och förekommer på bild i media. Den 11 mars 2020 sköts 16-åriga Elias ihjäl i Länsmansgården i Göteborg. Två dagar efter mordet publicerade DN en artikel där föräldrarna intervjuades och två veckor därefter publicerade Expressen ett personporträtt. Fram till och med rättegången mot den 17-åring som åtalades för nyss nämnda mord under hösten 2021 publicerade Expressen och Dagens Nyheter ett flertal artiklar om Elias och hans familj. I andra medier och om alla de andra som mördas är det radiotystnad.⁴⁴

Finns det något syfte med dessa bilder och vittnesmål? Ja, de skapar sympati, förståelse och ofta väcker de även ilska. Vid dessa publiceringar blir det extra tydligt att det finns ett brottsoffer som antingen har dött eller blivit skadat. Det är en person som utsatts för ett brott, en människa som lever och bor i Sverige, inte bara en siffra i statistiken.

Givetvis finns det medieetiska och publicistiska principer att förhålla sig till. Vid publicering av namn och bild eller personporträtt finns det en fråga om personen eller dess anhöriga kan utsättas för oförsvarlig publicitetsskada. Det är allmänhetens medieombudsman (MO) och medieetiska nämnden (MEN) som genomför den medieetiska prövningen och granskar om enskilda utsatts för oförsvarliga publicitetsskador. Begreppet är brett och kan innebära att en person

i media utpekade som klandervärd och/eller att integritetskänsliga uppgifter publiceras i ett sammanhang som inte anses vara till nytta för allmänheten. Detta innebär att det kan krävas samtycke från enskilda för publicering av integritetskänsliga uppgifter och/eller att nyttan för allmänheten att känna till uppgifterna bedöms vara stor. Personporträtt av offer kan dessutom uppfattas som sensationslystna och ett försök att kapitalisera på andras olycka, vilket kan påverka en ansvarig utgivares beslut att publicera en artikel eller inte.

Journalisterna gräver inte

En generell iakttagelse som gäller alla de tre studerade medierna är att journalisterna i de flesta fall inte ställer forskningsförankrade frågor eller följdfrågor, i stället nöjer sig de flesta sig med undvikande eller svepande svar på sina frågor. På samma sätt gräver de inte heller eller söker information som kan sättas i relation till påståenden. Nedan följer ett antal exempel.

Politiker har under den senaste tiden nästan tävlat om att bedriva den tuffaste politiken och genomföra flest lagreformer för att förhindra brottslighet. Det lagförslag som var på tapeten under denna studies undersökningsperiod gällde utökade möjligheter till hemlig avlyssning. Rapporteringen kring förslaget är ett perfekt exempel på avsaknaden av följdfrågor och grävande journalistik. Alla tre medier gjorde artiklar eller inslag om det. Det var bara Mikael Dambergs argument för förslaget som presenterades i nyhetsrapporteringen. Vilka partier står bakom förslaget? Vad innebär detta egentligen för gemene man? Vilka är argumenten emot förslaget? Vilka är kritikerna? Vad säger forskningen? Ett liknande förslag lades fram 1998 men avvisades av riksdagen eftersom det ansågs vara ett för stort ingrepp i integriteten, en debatt som blev aktuell igen 2002,⁴⁵ vilket föranleder frågan om det har skett förändringar i samhället gällande synen på människors integritet sedan dess, eller om förändringen kanske bara gäller synen på vissa människors integritet. En granskning av samtliga tvångsmedelsärenden som inlett av Eskilstunas åklagarkammare från januari 2018 till och med september 2019 som gjordes av Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden visade på "omfattande och synnerligen allvarliga brister i åklagarnas hantering av hemliga tvångsmedel".⁴⁶

Huruvida utökade möjligheter till hemlig avlyssning är en bra eller dålig idé är inte föremål för denna rapport. Vad som däremot kan konstateras är att Aktuellt, DN och SvD alla har valt att rapportera om en utredning som kan resultera i en stor förändring gällande lagens syn på den personliga integriteten och som tidigare avslagits av riksdagen, utan att erbjuda sin publik vare sig fördjupning, analys eller debatt.

Ytterligare ett exempel på bristen på följdfrågor och kritisk granskning är inslaget

45 TT, 2003-10-29, "Ökad möjlighet avlyssna telefoner", Svenska Dagbladet.

46 Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden, 2021, "Hanteringen av hemliga tvångsmedel vid åklagarkammaren i Eskilstuna", s.1.

i Aktuellt den 25 augusti 2021, programlett av Mikael Thorén, med anledning av Brås rapport om bakgrunden hos dem som misstänkts för brott. Frågorna som ställs till justitieminister Morgan Johansson och den panel som avslutar inslaget berör vid flera tillfällen kultur, men grundas inte i Brå-rapporten. Thorén låter dessutom svaren gå förbi utan hänvisning till rapporten. Vidare ger Johansson flera väldigt generella förslag på åtgärder, som insatser för utbildning och barnomsorg i utsatta områden, minskade klassklyftor, att människor kan få ett jobb och se en bra framtid framför sig.

Generellt följer rapporteringen om det eskalerade våldet en struktur där politiker och samhällsdebattörer presenterar lösningar på problemen, men följdfrågor saknas. I många fall framhålls sociala insatser som lösningen på problemet, på temat att mindre fattigdom och en bättre skola kommer att leda till att unga män i mindre utsträckning blir kriminella. Så verkar det delvis också vara enligt Brå, när man tar hänsyn till kön, disponibel inkomst och bostadsort minskar överrisken att misstänkas för brott, men den försvinner inte. Vad innebär satsningar på skola? Är det kommunen eller staten som ska stå för sådan satsning? Måste kommunerna reformera skolpengen? Hur ska klassklyftorna minska konkret, är det genom skattehöjningar eller skattesänkningar? Varför nöjer sig journalister med att Sveriges justitieminister säger att det här är ett resultat av ökade klassklyftor?

Tyvärr uteblir även de frågor som ställer politiska förslag i relation till Brå-rapporternas resultat och slutsatser samt till realpolitiken. Denna trend finns i nästan alla artiklar och inslag där politiker uttalar sig om rapporterna, skjutningarna och lagförslagen. I för många publiceringar lämnar journalisten två centrala frågor obesvarade: varför ser det ut såhär och vad gör ansvariga myndigheter och politiker åt problemet?

Ett annat intressant exempel på att journalister inte fördjupar läsarens kunskaper är den artikel som publicerades i Svenska Dagbladet den sjunde september 2021 som konstaterar att tre personer har dömts för grovt vapenbrott efter att ha poserat med ett vapen och en bil i en musikvideo – två föremål som använts vid ett mord. Ändå görs inga kopplingar mellan rapmusik och grov kriminalitet i artikeln. Hur vanligt förekommande är det att svenska artister döms för grova brott? Skiljer genren rap sig från andra? Kan man dra paralleller mellan de ofta våldsromantiserande låttexterna och de grova våldsbrott som sker?

Rapporteringen präglas av ett antal grunda förklaringsmodeller och ett sätt att förhålla sig till skjutningarna som närmast liknar en oskriven förhållningsregel, där journalisterna frekvent hänvisar till "konflikter", men utan att försöka ta reda

på om det rör sig om subkulturella fenomen, narkotikahandel eller något annat. De försöker inte heller ta sig an specifika konflikter och förklara varför person X sköts av person Y, utan har funnit ett allmängiltigt svar: en konflikt (som kan bero på olika saker).

Användningen av experter

Det är anmärkningsvärt hur SVT använder sig av journalister som ett substitut för experter i Aktuellt. Det första inslaget där detta sker gäller ett bombdåd och den allmänna brottsutvecklingen i småländska Värnamo där Jon Nilsson och Nike Nylander intervjuar Rebecka Montelius, reporter på Sveriges Radio i Jönköping. Vid flertalet tillfällen använder Montelius uttryck som "jag kan bara spekulera", "jag tror" och "enligt min uppfattning", vilket är problematiskt i ett program som berör ett så komplext ämne och som gör anspråk på att vara folkbildande och fördjupande.

Det andra inslaget behandlar till en början väldigt kort Brås rapport om narkotikamarknader, men störst fokus i inslaget får SVT:s Latinamerikakorrespondent Tigran Feiler, hans dokumentärfilm "Uppdrag granskning: I skuggan av El Chapo" och hur narkotikahandeln påverkar det mexikanska samhället. Även om själva serien också berör och delvis utspelas i Sverige väljer Aktuellt att fokusera på den del som handlar om Mexiko. Urklipp ur serien bekräftar delar av Brå-rapportens resultat och de två journalisterna ställer bilden av Mexiko i relation till Sverige genom att diskutera huruvida det finns lärdomar att dra från utvecklingen i Mexiko. Det är inte irrelevant, men det hade varit mer relevant om inslaget haft större fokus på Sverige och om en analytiker från Brå eller en forskare hade kommenterat Feilers dokumentär.

Brås biträdande enhetschef får uttala sig kort om rapport 2021:9 i Aktuells inslag om rapporten, i stället väljer redaktionen att ta in Morgan Johansson och två samhällsdebattörer för vidare diskussion. Forskaren Manne Gerell får uttala sig kort om konsekvenserna av skjutningarna för barn i ett inslag om skjutningar i tätbebyggda områden. I övrigt använder Aktuellt sig av poliser, journalister, samhällsdebattörer och yrkesverksamma i sina inslag.

En liknande tendens gäller för Dagens Nyheter. Av de sex artiklar som tidningen har publicerat om "Misstänkta för brott bland personer med inrikes respektive utrikes bakgrund" är två intervjuer med personer som arbetar i organisationer med fokus på barn och unga i utsatta områden och får ge sin syn på rapporten. Den tredje artikeln innehåller kommentarer från flertalet rättspolitiska talespersoner. Den fjärde är en redogörelse för rapportens innehåll. I den femte artikeln kommenterar en kommunpolis i Botkyrka rapporten och i den sista uttalar sig en kriminolog som har forskat om brottslighet och representationen bland personer med invandrarbakgrund. Endast i en av dessa artiklar får Brå

uttala sig, vilket sker när David Shannon delger sin syn på huruvida rapporten bidrar till en polarisering eller inte. Således kommer Brå endast till tals i en metadebatt om rapportens potentiella bidrag till en polarisering, inte i diskussionen om rapportens innehåll. Endast en av artiklarna baseras på en intervju med en annan forskare på området.

Att forskare inte får ett speciellt stort utrymme och att Brå inte får komma till tals i någon större utsträckning ställs på sin spets när chefen för fältassistenter i Göteborg i DN:s artikel "Brå-rapporten blir en partsinlaga för främlingsfientlighet" påstår att Rapport 2021:9 är "ofullständig" och "farlig" eftersom den inte redovisar orsakerna till de överrisker som fastställs. Fältassistenten säger i intervjun att "Det är jättemärkligt att Brå säger att det saknas forskning, med tanke på att det finns hur mycket kriminologisk forskning som helst från de senaste hundra åren som förklarar överrepresentation. Även polisens rapporter har svar." Menar han att Brå har undanhållit forskning eller att den svenska myndigheten vars uppgift är att sammanställa forskning på ämnet inte är lika påläst som han själv? När en enskild persons påståenden presenteras på detta sätt – utan motfrågor, ett svaromål från Brå eller en vidare analys – missar journalisten sitt uppdrag att ge en helhetsbild och kritiskt granska. Fältassistenten gör gällande att Brå har fel men läsaren får inga alternativa förklaringar.

Det kan vara så att forskare inte vill delta i nyhetsrapporteringen, vilket kan vara ett problem. Det ska också erkännas att nyhetsrapporteringen ibland är en balansgång mellan vad tittare och läsare anser vara intressant och vad som faktiskt är relevant information, vilket redaktionerna måste ta beslut kring vid publicering.

Varför ser journalistiken ut så här?

Varför benämns inte personer som skjuts ihjäl som mördade i större utsträckning? Varför beskrivs inte personerna bakom statistiken i större utsträckning? Varför gräver inte journalister i större utsträckning? Varför används inte experter i större utsträckning? Det kan vara ett resultat av den moderna nyhetsrapporteringen där snabba nyheter premieras över långa och djuplodande reportage. Det skulle också kunna bero på att vapenvåldet är ett komplext problem som kräver mycket av den journalist som tar sig an uppdraget att försöka beskriva och förklara på ett nyanserat, faktabaserat och djuplodande sätt. Det kräver att man tar del av forskningen, intervjuar anhängiga och drabbade, undersöker de omständigheter som föregått en eller flera skjutningar.

Det kan även finnas en beröringsskräck där journalister anser sig vara bakbundna av de medieetiska reglerna som branschen har satt upp och som lägger stor vikt vid "privatlivets helgd". Medieetikerna är dock väldigt tillåtande gällande

privatlivets helgd när det finns ett stort allmänintresse och en stor allmännytta av rapporteringen, vilket är fallet med skjutningarna och när någon blir mördad. Det finns dock inga tydliga regler gällande detta utan varje ansvarig utgivare måste ta hänsyn till brottsoffer, familjer och den sorg som följer ett mord i varje enskilt fall.

Under en debatt om krimjournalistiken och gängkrigen som anordnades av Publicistklubben i början av november 2021 kritiserades journalistiken från alla håll. Johanna Bäckström Lerneby, författare till *Familjen* (2020, Mondial), menade att mångfald är en fasad som journalister gömmer sig bakom för att slippa ta tag i de brännande frågorna. Enligt Bäckström Lerneby hävdar journalister att de inte kan rapportera om den oroväckande utvecklingen i förorterna eftersom de inte är uppvuxna där eller känner till dessa människors vardag, i stället för att göra sitt jobb. Kerstin Gustafsson Figueroa, chefredaktör för Nyhetsbyrån Järva, menade att det är ointressant att rapportera om konflikterna, skjutningarna och morderna – i stället bör man fokusera på allt som är bra i Sveriges förorter. Diamant Salihu, författare av *Tills alla dör* (2021, Mondial), framhöll vikten av att rapportera om sammanhanget och att han var trött på att läsa om ännu en anonym kille från förorten som dött. Camila Salazar Atías, kriminolog på Fryshuset, underströk behovet av forskning i debatten och behovet av att journalister ställer politiker och andra makthavare till svars på ett kunskapsbaserat sätt. I segmentet med publikfrågor ställde en deltagare en fråga till panelisterna om följdfrågorna, något som är relevant ur denna rapports perspektiv. Varför ställs inte följdfrågor? Varför nöjer sig journalister med halvbra svar på halvbra frågor?

Bevakningen av "skjutningar"

— — Slutsatser

I det undersökta materialet står inte någon större skillnad att finna mellan de olika redaktionerna. Tyngdpunkten i rapporteringen ligger på att återge händelser och uttalanden från olika intressenter i frågan utan att granska, undersöka, värdera eller analysera. Det går inte att säga att en person som läser Dagens Nyheter får en annorlunda syn på nyheterna än den som läser Svenska Dagbladet eller tittar på Aktuellt.

Vad lyfts fram i rapporteringen om skjutningarna?

Det kan sammanfattas i de fyra gestaltningskategorierna. Polisens arbete, tilldelning av resurser till myndigheten och politiska utspel om lagförändringar – som oftast föreslås bli hårdare och mer omfattande än de är i dag. Den socioekonomiska faktorn lyfts även fram som en viktig förklaringsmodell. Det finns även ett stort fokus på "konflikter" samt till viss del även narkotika och kultur. Avslutningsvis fokuserar medierna även en del på hur utomstående och hela samhället drabbas av skjutningarna.

Ett stort antal artiklar och inslag är rena återgivningar av händelseförlopp och vad enskilda politiker har sagt, utan någon vidare undersökning, kontext eller analys. De liknar snarast information till allmänheten, där man informerar om var skjutningen skett, hur många som skadats, om någon har avlidit, vilken typ

av förundersökning som upprättats, om det finns någon misstänkt och vad politiker X har att säga om Y. Journalisterna reduceras här till en megafon som bara upprepar fakta eller citerar andra utan att bearbeta informationen.

Vilka aspekter utelämnas i rapporteringen?

Vad forskningen säger om skjutningarna fattas i stor utsträckning i nyhetsrapporteringen, även om många artiklar innehåller korta kommentarer från forskare. I stor utsträckning saknas längre reportage som undersöker och sammanställer problematiken, debatten, forskningen, begreppsanvändningen, de politiska förslagen och förslagets effekter, kontexten och personerna bakom statistiken. När man läser och lyssnar på de frågor som ställs av journalister och presenteras i inslag eller löpande text blir det uppenbart att dessa saknar djupare förankring i forskningen.

Hur förhåller sig journalistiken till de två rapporterna som Brå lanserade i slutet av sommaren?

Redaktionerna rapporterar om de centrala slutsatserna i relativt korta artiklar. Stort utrymme ges åt kommentarer från annat håll. Vad tycker politiker X om rapporten i dess helhet? Journalisterna utgår i allmänhet inte från rapporternas innehåll när de ställer frågor, och när politiker eller andra intervjuade svarar på ett sätt som inte överensstämmer med vad rapporterna fastställer, uppmärksammas inte läsarna på detta och inga frågor ställs till de intervjuade om deras slutsatser. Den mest representativa rapporteringen om rapporterna – men inte för rapporteringen i allmänhet – som ger läsaren en utökad förståelse för rapporterna är Kristoffer Örstadius artikel i Dagens Nyheter "Invandrare och deras barn misstänks oftare för brott", vilken är pedagogiskt presenterad och täcker många av de delar som Brå lyfter fram.

Rapporterna gör inte något stort avtryck på nyhetsrapporteringen kring skjutningarna. Svenska Dagbladet skrev tre artiklar om Narkotikamarknader och tre om Misstänkta för brott bland inrikes respektive utrikes bakgrund. Bland de tre som berörde Rapport 2021:9 handlar en om själva rapporten, de andra två innehåller kommentarer till densamma från politiker, samhällsdebattörer och en kriminolog tillika doktor i juridik. Dagens Nyheter höll jämna steg och skrev hela sex artiklar relaterade till den första rapporten, men enbart en om den andra. Agenda ägnar en stor del av ett avsnitt åt den första rapporten, men den andra nämns bara i förbifarten. Rapporterna kopplas dock sällan eller aldrig samman med skjutningarna.

I vilken mån har en expertkälla möjlighet att påverka rapporteringen?

Det finns ett antal expertkällor som användes frekvent, ett exempel på dessa är kriminologen Manne Gerell som alla tre medier använde sig av. Alla tre redaktioner har rapporterat om rapporterna och analytiker från Brå fick ofta lämna kortare kommentarer kring dem, men enbart i de fall då man rapporterade kring de specifika rapporterna. Brå användes inte som expertkälla när journalisterna enbart rapporterade om skjutningarna. I många fall plockades i stället röster in som kan anses vara mer intressanta inom ramen för de ämnen som diskuteras, exempelvis lokalt engagerade i sociala projekt, socialarbetare och lokala eldsjälar, vilket inte är fel. Lokal kännedom och människor med erfarenhet av områdena är relevanta, men de kan inte ersätta en forskare i en konstruktiv diskussion eller i sökandet efter förklaringar utan de måste användas parallellt.

I många fall fick även politiker uttala sig i något som kan liknas vid en gissningslek om brottens orsaker, trots att det finns tillgänglig forskning – som journalisterna inte tog hänsyn till – vid intervjuer med politiker. Journalister bör utgå från aktuell forskning i sina intervjuer, snarare än politikerns orsaksbeskrivningar. Utgångspunkten borde vara att forskningen sätter ramarna för orsakerna och problemen och att politiker senare ska presentera sina lösningar på dessa problem.

Sammanfattning

Under Publicistklubbens debattkväll den åttonde november om "Krimjournalistiken och gängen" där journalister, kriminologer och samhällsdebattörer diskuterade medias roll i rapporteringen om gängen och skjutningarna satte Diamant Salihu fingret på en reflektion som uppstod under studiens gång: "Jag är så urtrött på att läsa att en anonym person – ofta med invandrarbakgrund – blir skjuten i förorten. Vi måste ta oss ut där, vi måste så långt det är möjligt berätta vem den här personen är." Skjutningarna och morderna sker inte i ett vakuum och bakom varje siffra finns minst två människor, ett brottsoffer och en förövare, vilka inte inte blir synliggjorda i det journalistiska arbetet. Inte heller kontexten blir synlig när media rapporterar om enskilda händelser.

Föreliggande studie kan konstatera att det produceras relativt många artiklar och inslag om skjutningarna, men ytterst få kan leverera en substans, en nyhetsrapportering som sätter händelserna i en kontext eller i relation till relevant forskning. Läsaren eller tittaren får sällan eller aldrig någon värdefull information som denne inte besitter sedan tidigare genom att ta del av media.

Som det konstaterades i inledningen har rapporteringen följts parallellt med denna undersökning och det verkar ha skett ett skifte i rapporteringen. I allt större utsträckning verkar redaktionerna prioritera längre nyhetsinslag och fördjupande reportage där man ger den kontext som denna undersökning efterfrågar, i stället för enskilda nyhetsrapporteringar om skjutningar. Denna utveckling är positiv och framtiden får utvisa om det är en trend som kommer bestå, eller om den är tillfällig.

Referenser

Brottsförebyggande rådet, 2019, Skjutningar i kriminella miljöer – En intervjustudie, Rapport 2019:3.

Brottsförebyggande rådet, 2021, Konstaterade fall av dödligt våld – En granskning av anmält dödligt våld 2020.

Brottsförebyggande rådet, 2021, Misstänkta för brott bland personer med inrikes respektive utrikes bakgrund, Rapport 2021:9.

Brottsförebyggande rådet, 2021, Narkotikamarknader – En studie av smuggling, gatuförsäljning, internethandel och köpare, Rapport 2021:10.

Dagens Nyheter, 2008-02-28, "Om Dagens Nyheter", Dagens Nyheter, <https://www.dn.se/nyheter/om-dagens-nyheter/>. Hämtad: 2021-12-09

Dagens Nyheter, 2013-03-21, "DN.se stärker sin ställning", Dagens Nyheter, <https://www.dn.se/ekonomi/dnse-starker-sin-stallning/>. Hämtad: 2021-12-09.

Entman, Robert M., 1993, "Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm", Journal of Communication, vol. 43, nr. 4, s. 51–58.

Erlandsson, Åsa, 2021-09-12, "Trots allt fler skjutningar – erfarna utredare stoppas av sparkrav", Dagens Nyheter.

Justitiedepartementet, 2019-12-06, "Regeringen ger Brå uppdrag om narkotikamarknader", <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2019/12/regeringen-ger-bra-uppdrag-om-narkotikamarknader/>.

Kulturdepartementet, 2019-12-05, Tillstånd för Sveriges Television AB att sända tv och sökbar text-tv.

Littorin, Jens, 2021-09-04, "Narkotikan i avloppsvattnet ska mätas", Dagens Nyheter.

Nekham, Erika, 2021-09-07, "Tre fälls – poserade med mordvapen i rapvideo",

Svenska Dagbladet, <https://www.svd.se/hade-misstankt-mordvapen-i-rapvideo--dom-i-dag>. Hämtad 2021-09-30.

TT, 2003-10-29, "Ökad möjlighet avlyssna telefoner", Svenska Dagbladet, <https://www.svd.se/okad-mojlighet-avlyssna-telefoner>. Hämtad: 2022-01-10.

Shehata, Adam, 2017, "Journalistikens dagordningar och gestaltningar", Karlsson, Michael & Jesper Strömbäck (red.), Handbok i journalistikforskning, första upplagan, Lund: Studentlitteratur AB.

Skogelin, Marc, 2021-12-28, "46 döda i 335 skjutningar: 'Ganska typiskt år'", Svenska Dagbladet, <https://www.svd.se/46-doda-i-335-skjutningar-ganska-typiskt-ar>. Hämtad: 2021-12-30.

Strömbäck, Jesper, 2000. Makt och medier: samspelet mellan medborgarna, medierna och de politiska makthavarna, första upplagan, Lund: Studentlitteratur AB.

Svenska Dagbladet, 2019-10-15, "Anna Careborg ny chefredaktör på SvD", Svenska Dagbladet, <https://www.svd.se/anna-careborg-ny-chefredaktor-pa-svd>. Hämtad: 2021-12-09.

Svenska Dagbladet, U.Å., "Fakta om SvD", Svenska Dagbladet, <https://kundservice.svd.se/omsvd/>. Hämtad: 2021-12-09.

Svensson, Frida, 2021-09-05, "'Hänsynslöst' – vän mot vän möts i den blodiga maktstriden", Svenska Dagbladet.

Svensson, Frida, 2021-08-31, "Mammorna i Tensta: 'Våldet måste Stoppas'", Svenska Dagbladet.

Sveriges Television, 2021-08-30, "Aktuellt", SVT2.

Sveriges Television, 2021-09-15, "Aktuellt", SVT2.

Sveriges Television, U.Å., "Aktuellt", <https://www.svtplay.se/aktuellt>. Hämtad: 2021-12-09.

Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden, 2021-06-21, Hanteringen av hemliga tvångsmedel vid åklagarkammaren i Eskilstuna, Dnr 136-2019.

Wierup, Lasse, 2021-09-09, "Politisk strid om vilka som ska få bo i stadsdelen efter mordet", Dagens Nyheter.

RAPPORT

Bevakningen av ”skjutningar”

Producerad av
Näringslivets medieinstitut

Ansvarig utgivare
Mats Olin

www.naringslivets-medieinstitut.se